

İMPARATORLUKTAN GÜNÜMÜZE SELEM, BORÇ VE FAİZ

EROL ÖZVAR

✉ / otukennesriyat

YAYIN NU: 2354
KÜLTÜR SERİSİ: 1229

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-674-8

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Damla Acar

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: [0212] 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Erol Özvar: 1966 yılında İstanbul'da doğdu. Bilimsel çalışmaları genel olarak Orta Doğu'ya ve özel olarak Osmanlı Devleti'ne özgü ekonomik ve mali kurumlardaki değişimleri ele alır. Erol Özvar'ın Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış çalışmaları içinde Osmanlı Maliyesinde Malikane Uygulaması (İstanbul: Kitabevi Yayınları 2004) isimli kitabı, Garanti Bankası'na bağlı Osmanlı Bankası Arşivleri ve Araştırma Merkezi tarafından 2005 yılında kitap dalında en iyi eser ödülüne layık görüldü. Daha sonra Mehmet Genç ile birlikte Osmanlı bütçelerini yayına hazırladı. Osmanlı Maliyesi: Kurumlar ve Bütçeler (İstanbul: Garanti Bankası Osmanlı Bankası Arşivleri ve Araştırma Merkezi 2006) adıyla ve 2 cilt hâlinde yayımlanan bu eser, 2013 yılında Uluslararası Halil İnalcık Tarih Ödülü'ne layık bulundu. 2009-2012 tarihleri arasında Harvard Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi'nde ve araştırma desteği kazandığı Harvard Hukuk Fakültesi İslam Hukuku Araştırmaları Programı'nda ziyaretçi öğretim üyesi olarak çalıştı. Türk Tarih Kurumu'nun bilim kurulu üyeliğini yaptı.

İktisat ve iktisat tarihi profesörü olan Özvar, Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Birliği'nin idare kurulu ve Uluslararası İktisat Tarihi Kurumunun bilim kurulu üyesidir (Fondazione Istituto Internazionale di Storia Economica F. Datini-İtalya). İktisat Fakültesi'nde halen öğretim üyesi olan Erol Özvar evli ve üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
GİRİŞ.....	17
Çalışmanın Amacı, Kaynakları ve Yöntemi	31
Dünya Tarihinde “Bedeli Peşin, Teslimatı Gelecekte Olan” Mal Satış Sözleşmeleri.....	39
İslam Hukukunda Selemin Tanımı, Tarafları ve Konusu	47
Selem Akdine Konu Olan Mallar	52
Selem Akdini Sık Kullanan Sosyal Zümreler	56
Selem Akdinin Yaygın Olarak Kullanıldığı Osmanlı Şehirleri	60
Örneklerle Selem Akdinde Fiyatlamaya ve Kazanç	62
Osmanlı Yönetimi, Selem Akdi ve Arazi Mülkiyeti.....	65
Payitaht İstanbul’un İaşesinde Selemin Rolü	71
Avrupalı Tüccarın Selem Akdine İlgisi	75
1838 Tarihli Baltalimanı Muahedesi ve Selem Akdi	78
Köylünün Kredi İhtiyacına Devletin Çözüm Bulma Çabaları.....	84
Osmanlı Toplumunda Yaygın Olan Ödünç Para Verme Usulleri	86
Borçları Yeniden Yapılandırma Usulü Olarak “Murabaha Şurutu”.....	91
Devletin Nihai Tedbiri: Selem Akdini Sınırlamak ve Yasaklamak	96
Tanzimat Yönetiminin, Köylülerin Borç Yükünü Tespit Etme Girişimleri.....	106
Abdurrahman Nafiz Paşa’nın Edirne Raporu	109
Zirai Borçları Yeniden Yapılandırma Girişimi Olarak Tanzimat	112
19. Yüzyılda Nakdi Sermaye İhtiyacı, Sandık ve Banka Kurma Teklifleri.....	116
İmar Meclisleri, Mahalli Meclisler ve Selem Karşı Yeni Tedbirler....	118
Selemde Borcun Borçla Satışı ve Köylünün Perişanlığı	123
Osmanlı Coğrafyasında Tek Bir Murabaha/Faiz Haddi Uygulama Çabaları	126

Tanzimat Döneminde Şam Vilayetinde “Himayeli Murabahacılar” ...	133
Borç Taksidine ve Faize Dair Genel İdari Düzenlemeler:	
İlk Murabaha Nizamnameleri	135
Selem Akitlerinin Tasdik Edilme Mecburiyeti	145
1864 Tarihli Murabaha Nizamnamesi.....	153
1887 Tarihli Murabaha Nizamnamesi: Faiz Haddine ve Bileşik Faize Karşı Tedbirler	157
Borçlanmaya 1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi’nden Bakmak	158
Zirai Kesimin Borç İhtiyacı ve Bankacılığa Giden Yol	165
Murabaha ve Seleme Karşı Ziraat Bankasının Kuruluşu	172
20. Yüzyılın Başlarında Tarım Kesimi, Kredi ve Borçlar	178
Cumhuriyet Devrinde Murabaha ve Selem.....	181
Cumhuriyet Döneminde Selem Benzeri Bir Satış Usulü: Alivre Satış (contrats à livrer).....	192
Alivre Satışlara Karşı Alınan Tedbirler: Ziraat Bankası, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Tarım Satış ve Kredi Kooperatifleri	196
Cumhuriyet Döneminde Ödünç, Faiz ve 1887 Tarihli Murabaha Nizamnamesi	206
1933 Tarihli ve 2279 Sayılı Ödünç Para Verme İşleri Kanunu	216
1980’lerden Günümüze Ödünç Para Verme ve Faize Dair Yeni Hukuki Düzenlemeler	221
2000’li Yıllarda Selem Akdine Dair Hukuki Düzenleme.....	228
MÜZAKERELER	233
KAYNAKLAR	241
HİCRİ AYLARIN KISALTMALARI	257
EKLER.....	259
DİZİN	277

ÖN SÖZ

İnsanoğlu geçmişi mi geleceği mi daha çok merak eder? Modern zamanların insanı, daha ziyade gelecekle özdeşleşmişse de tarih ve gelecek üzerine günümüzde yapılan ilmi ve entelektüel yayınların hacmi, onun geçmişe olan ilgisinin geleceğe nispetle sanki daha baskın olduğu izlenimini verir. Geleneksel insanın muhayyelesinde ise gelecek; barındırdığı katastrofik, kıyamet sahneleri ile yüklü, korku dolu hatta heyecan verici bir yazgı olarak yer bulmuştur. Gelecek, modern insan için geleneksel dönemde yaşayanlara nispetle daha az heyecan verici, daha yakındır.

Geçmişe yönelik sorularımız elle tutulur, sahibidir; bunların izini bugün buluruz ama bunların pek azı geleceğe yöneliktir. Üstelik gelecek, bugüne henüz iz bırakmış değil ki izini takip edelim. Böyle olsa da insanoğlunun bugüne bırakmış olduğu izler geleceğin işareti, habercisi değil midir? Bu işaretler geleceğin bugünkü mazisi olarak bizim ilgimizi yeterince çekiyor mu? Çevre felaketleri, elverişsiz iklim şartları, seller, baskınlar, yeryüzünün ısınması, okyanus ve denizlerin kirlenmesi, büyük salgınlar ve benzeri olaylar gibi bugünün geleceğe bıraktığı izleri, yaşasaydı geleneksel insanı belki de daha çok alakadar ederdi. Aslında geleceğin habercisi olarak bu olayların modern insanın daha çok ilgisini çekmesi beklenirdi. Bugünü, geleceğin şanlı mazisi olarak inşa etme imkânı kendisine verilmişse de insanoğlu, -sözünü ettiğimiz işaretlere duyulan güncel ilgiye bakılacak olursa- bu imkânı geri tepmektedir. İnsan, yoldaki işaretleri ileri değil geriye doğru izliyor.

Peki insanoğlu geçmişte ne arar? Kendini ve kimliğini. Bitmez tükenmez bilmek arzusunun tatminini. Evrensel yalnızlığının evvel zaman içindeki kader ortağını. Atalarının izini. Bugün veya gelecek için alınacak ibretleri. Belki hepsini. Bunların ekseriyeti varlığımıza dairdir. Bu bakımdan insan kendini ve varlığını bugünle değil aslında geçmiş ile besler, gelecek ile ise tüketir.

GİRİŞ

Tarih boyunca kredi veya borç-alacak ilişkilerinin yaşandığı sektörlerin başında ziraat gelir. Bu gözlem, modern dönemlere dek toplumun her on üyesinden neredeyse dokuzunun geçimini topraktan kazandığı hatırlanacak olursa yanlış olmayacaktır. Böyle olmakla birlikte bu sektördeki borç veya kredi işlemlerinin ilgi çekici bir yönü, dünyanın farklı kültür ve medeniyet coğrafyalarında asırlar boyunca bu işlemlerin resmî finansal araçlar ve bankalar gibi kurumlar vasıtasıyla değil büyük ölçüde gerçek kişiler arasında sürdürülmüş olmasıdır.

Çağlar boyu toprak ekimi ve hayvan yetiştiriciliğiyle uğraşan köylüler bütün toplumların en kalabalık üretici kesimini meydana getirmiştir. Kanunlar, tüzükler, yönetmelikler ve diğer hukuk metinleri köylü topluluklarının borç ve kredi ilişkilerinde muhataplarınca suistimal edilmemesi için geliştirilmiş pek çok önlem ve politikalarla doludur.

Tarihte Babilonya Kralı Hammurabi'nin kendi adıyla meşhur Hammurabi Kanun Mecmuası'nda, zirai ürün başarısızlığı sebebiyle köylülerin tüccar veya tefecilerce suistimal edilmesinin önünü kesecek hükümler vazettiği bilinmektedir.¹ Aşırı faize dayalı borç teklifleri ile zirai üreticileri zor duruma düşürecek alacaklılara karşı koruyacak hukuki tedbirleri Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi semavi dinlerde de buluruz. Uzak Doğu kültür ve medeniyet havzalarında da borç ve alacak konularında zirai üreticilerin lehine idari ve hukuki mevzuat geliştirilmiştir.

Köylü veya çiftçiler ne zaman ödünç paraya ihtiyaç duyardı? Bu sorunun cevabını; çiftçilerce üretilen mahsulün yine üretim mahal-

¹ The Oldest Code of Laws in the World: The code of laws promulgated by Hammurabi, King of Babylon B.C. 2285-2242, The Project Gutenberg eBook, örnek maddeler: 45-52.

linde tüketildiği kendi kendine yeterli geçimlik ekonomi şartlarına ve yine çiftçilerin zirai üretimleriyle üretim mahallinde yaşayan toplulukların ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra diğer şehir ve bölgelerin ihtiyaçlarını karşılamaya başladığı, yani üretimin pazara, piyasaya yöneldiği şartlara göre vermek gerekir. Bu şartları tarihî bir bağlama yerleştirmek gerekirse birinci durum iktisadi gelişme ve büyümenin süreklilik arz etmediği modern ekonomi öncesine işaret eder. İkinci durum ise Sanayi Devrimi ile başlayan bir dizi devrimle üretimin, büyümenin, nüfus artışının ve şehirleşmenin Avrupa'dan bütün dünyaya yayılan bir ekonomik düzenin, kapitalist ekonomik sistemin göstergesidir.

19. yüzyılın sonlarına kadar gelişmiş birkaç ülkeyi dışarıda bırakacak olursak bütün dünyada esas itibarıyla geçimlik bir ekonomik düzenin hâkim bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Hiç şüphe yok ki muhtelif asırlarda ve memleketlerde modern ekonomik büyümenin ortaya çıktığı zamanlardan çok önce sermaye birikimi, aşırı kâr ve kazanç peşinde koşan hırslı topluluklar ve çıkar zümreleri hep var olagelmıştır. Hatta bu zümrelerin 16. yüzyılın sonlarından itibaren modern ekonominin habercisi olduğu söylenebilir. Böyle olmakla birlikte, dünya ölçeğinde süreklilik kazanan ekonomik büyüme ancak 19. yüzyıldan itibaren hızlanarak bugüne dek devam edegelmiştir. Büyüyen nüfusu besleyecek zirai üretim teknolojisinin gelişmesi ve zirai üretim artışı ile birlikte şehirlerin canlanması, bu yolla ziraat dışında kalan imalat sektörleri için gerekli iş gücü arzının artması, yatırım için gerekli sermayenin biriktirilmesi ve nihayet üretken yatırımların neticesinde kitlevî olarak üretilen malların sadece iç tüketimde değil aynı zamanda geçmişle mukayese edilmeyecek oranlarda dış ticarete konu olması ve neticede ülkeler arasında dış ticaretin büyümesi ve buna bağlı olarak ulaşımın hızlanması modern kapitalizmin ortaya çıkışının temel göstergeleri olmuştur.

Bu bağlamda Osmanlılara bakılacak olunursa, kurdukları ekonomik düzen, 19. yüzyılın ortalarına kadar birikimden ziyade bölüşümü önceleyen ilke ve politikalar ile şekillenmişti. İhracatın içeride ihtiyaç fazlası ürünler için ancak geçerli olduğu bir ekonomide mal

sonra kendisine ifrağ edilen kimse, ilgili gayrimenkulü veya akarı iade etmezlik yapamazdı.¹⁶

Satış akdi veya ferağ işlemi üzerinden yapılan sermaye veya nakit kullandırma usullerinin yanında ekseriyetle ziraatte ve daha az oranda sanayi imalatında ödünç para ihtiyacını karşılamaya yönelik olan bir başka mukavele türü daha vardı ki bu çalışmanın da ana konusunu teşkil eden akit selem idi. Selem diğerlerinden farklı olarak hile-i şer'îye olmayıp, İslam hukukçularınca şer'î kaynaklara dayanılarak formüle edilmiş bir akit türü idi.

Selem basitçe, bir malın ileri bir tarihte alıcıya teslim olunmak üzerine peşin para ile mübadelesini ifade eder. Klasik metinlerde peşin para ile veresiye bir malı satmak anlamında kullanılır. Bütünüyle olmasa da çoğunlukla ziraat sektöründe faaliyet gösteren kesimlerce akdedilen bir satış şeklidir. Ancak bu akit, sadece zirai bir akitten de ibaret değildir. Arşiv belgelerinden ve mahkeme kayıtlarından örneklerle gösterileceği üzere, zirai sektörün yanı sıra sanayi kollarında da kullanılmıştır. İslam hukukçularının hakkında zengin bir külliyat bıraktıkları selem, hukuken bir satış olsa da bir yönüyle mikro finans ve diğer bir yönüyle birikim sahiplerince yatırım vasıtası olarak işlev görmüş bir mukavele türüdür.

Çalışmanın Amacı, Kaynakları ve Yöntemi

Bu monografi, bir satış sözleşmesinin zaman içerisinde belirli politik ve ekonomik kurumlar dünyası içerisinde nasıl uygulamaya geçirildiğini, bu süreçte söz konusu kurumları nasıl etkilediğini ve aynı zamanda onlardan nasıl etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle eser, söz konusu sözleşmenin uygulanma tarihine dair bir inceleme olarak da değerlendirilebilir.

Yukarıda sözü edilen amaçla bu çalışma, Osmanlı Rumeli ve Anadolu coğrafyasında klasik ve reform çağlarında hangi sektörlerde kimlerin selem akdini kullandığı ve bu akit dolayısıyla ortaya

¹⁶ Ali Haydar, "Muvazaa ve İstiğlal", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sadeleştiren: Sabri Erturhan, Sayı: 5, 2005, s. 278-279.

Eserin son bölümleri selem ve murabahanın Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonraki izlerini sürüyor. 1887 tarihli Murabaha Nizamnamesi'nin Cumhuriyet devrinde de yürürlükte olduğunu ve bu yürürlüğün 1980'li yılların başına dek bir kısım maddeleri ile nasıl devam ettiğini ayrıntılarıyla ortaya koyuyor. Bunun yanı sıra Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra geçmişten tevarüs edilen zirai yapının varlığını yıllarca sürdürdüğünü; zirai işletmelerin yapısı, kredi ve ödünç işlemleri ile murabaha ve selem uygulamaları üzerinden açıklıyor. Sermaye yetersizliğinin resmî kredi kurumlarının ihdasıyla giderilmeye çalışıldığı, fakat bunların yanı sıra geleneksel ödünç alışveriş ağının yeni kanunlara rağmen işlediği örneklerle anlatılıyor. Uygulamaya dair örneklerle birlikte borç, kredi ve faize dair müstakil ve umumi kanun ve hukuki düzenlemeler üzerinde duruluyor.

Bu eser; 2000'li yıllardan sonra ülkemizde finansman yollarının çeşitlendirilmesi konusunu, İslami finansman yöntemlerini hukuki düzenlemeler çerçevesinde ele alarak selem ve kredi kurumlarının tekrar resmî belgelere geçişini resmediyor. Bu şekliyle imparatorluğun dağılışımdan yüz yıl sonra selem ve kredi kurumlarının hukuk doktrininde ve kurumlar dünyasında deyim yerindeyse yeniden doğuşunu okuyucunun dikkatlerine sunuyor.

Dünya Tarihinde “Bedeli Peşin, Teslimatı Gelecekte Olan” Mal Satış Sözleşmeleri

Mübadele veya alım-satım insanoğlunun cemiyet içinde ihtiyacını duyduğu şeyleri karşılamak için girdiği herhalde en kadim işlerden biridir. Mübadele, taraflar arasında kalan bir işlem olabildiği gibi aynı zamanda diğer insanların veya malların da bir arada bulunduğu pazar veya piyasada yürütülen bir anlaşmadır. Pazar veya piyasa geçmişte fiziksel bir mekân ile hep hatırlana geldi. Burası, tarafların üzerinde anlaştığı fiyat üzerinden malın para karşılığında mübadele edildiği yerdirdi. Takas ise mal veya hizmetin para karşılığında değil birbirinin karşılığında taraflar arasında değişimdir.

Modern zamanlardan çok önce muhtelif toplum ve piyasalarda gelecekte alıcı için emtianın miktarı, satıcı için ise fiyatın belirsiz-

tarihinde en erken selem uygulamaları, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hicret ettiği Medine'deki ilk yıllarına gider. Bu sıralarda Allah Resulü'nün (s.a.v.) bu akde izin verdiği rivayet olunur. Riba/faizin kesin olarak yasaklandığı bir hukuki ve sosyal çevrede selem, bilhassa küçük üreticilerin faizli ödünç para alışverişine başvurmadan ihtiyaç duyduğu sermayeyi temin etmesine hizmet edecek bir vasıta olarak düşünülmüştür.

İslam hukukçuları diğer yandan, tüccar veya aracılardan, köylünün içinde bulunduğu maddi sıkıntılar dolayısıyla elinden çok düşük fiyatlarla ürününü satın almasını kerih bulmuşlardır. Nitekim bu görüşlerini, Hz. Peygamber'in (s.a.v.), insanların yaşadıkları maddi zorluklarından faydalanmak suretiyle elindekileri ucuza kapatmayı yasak etmesine bağlamışlardır. İslam hukukunda Hanefi mezhebinin imamlarından selem akdini bu sebeple "müflisin akdi" diye tarif edenler olmuştur. Acil nakit veya eşya ihtiyacı olup bunu mevcut mali imkânlarıyla karşılayamayan bir kimsenin, bu ihtiyacını selem anlaşmasıyla müstakbel mahsulünü yok pahasına satarak gidermesi, o kimse için başka yıkımlara da yol açabilirdi. Bu nedenle İslam hukukçuları, bu tür anlaşmalarda tarafların birbirlerini müşkül duruma düşürmeyecek şekilde hareket etmelerini önermişlerdir.⁴³

Nazari yönden, faizli işlemlere bir alternatif olarak da kurgulanan selem işlemlerinin gerçekte insanlar tarafından nasıl kullanıldığı sorusuna cevap aramak bize toplumda borçluluğun sosyal felaketlere yol açmadan sürdürülebilir olup olmadığı ve faiz ile irtibatının kesilip kesilmediği konularında ipucu verecektir.

Selem Akdine Konu Olan Mallar

Bugün İslami iktisat ve finans uzmanları, selemin çoğu kere zirai ürünler üzerinden yapılan bir akit türü olduğunu söylerler. Gerçekte selem sadece zirai ürünler üzerinden yapılan bir akit midir?

⁴³ Hamza Aktan, İslam Borçlar Hukukunda Selem ve İstisna Akitleri, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Erzurum, 1976, ss. 133-134.

lacak olunursa selemi caiz olan malların çeşitliliği dikkat çekmektedir. Fetvaya konu olan zirai malların yanı sıra işlenmiş malların selem yoluyla mübadele edildiğine dair izlenim edinmek mümkündür. Mesela zeytinyağı bir açıdan bakıldığında hammaddedir ama aynı zamanda mamul bir maddedir. İç talebi yüksek olduğu kadar dış piyasalara da sürülen kadim bir ürün vasfı vardır.

Tablo: 16 ve 19. Yüzyıl Selem Fetvalarında Adı Geçen Mal/Ürün Çeşitleri

Fetva Sahibi	Mecmua Adı	Tarih (hicri/ miladi)	Ürün
Şeyhülislâm Ebussûud Efendi	Fetâvâ	982/1574	İç yağı, mum yağı.
Müeyyedzâde Abdulkadir Efendi	Fetâvâ	1002/1594	Müstakil selem bâbı bulunmuyor.
Sunullah Efendi	Fetâvâ-yı Sunullah Efendi	1021/1612	Müstakil selem bâbı bulunmuyor.
Feyzullah Efendi	Fetâvâ-yı Feyziye	1048/1639	Fındık, kömür, tuz, kalay, buğday, kahve.
Sakızlı Sâdık Mehmed bin Ali	Surretu'l- fetâvâ	1059/1649	Buğday, arpa, ceviz, yumurta, safran, kumaş, soğan, armut, kayısı, incir, ipek, deri.
Minkarizade Yahya Efendi	Fetâvâ-yı Minkârîzâde	1088/1678	Bakır, keten, bez, arpa, zeytinyağı, tuğla, pirinç, buğday, hamr, demir, sade yağı, pamuk, bal.
Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi	Fetâvâ-yı Ali Efendi	1103/1692	Koyun, yağ, yapağı, penbe (Pamuk), odun, demir.
Yenişehirli Abdullah Efendi	Behcetü'l- fetâvâ	1156/1743	Şap, peynir turunc/portakal, üzüm nardenki (Bir çeşit pekmez).
Ömer bin Salih el-Kırımı	Tuhfetu'l- fetâvâ	1159/1746	Kömür, ipek, yağ.

DİZİN

A

Abdullah Paşa bin Ali Paşa 94, 95
Abdurrahman Nafiz Paşa 7, 109,
110

Ahameniş İmparatorluğu 41
Ahmed Cevdet Paşa 48, 85, 245
Ahmed Vefik 149, 150
a la baisse 200, 201, 202
a la baisse alivre 200, 202
Ali İktisad Meclisi 185, 186, 246
alivre 12, 40, 43, 192, 193, 194,
195, 196, 198, 199, 200,
201, 202, 204, 205

Arnavut 96
arz-ı mev'at 66
Asâkir-i Mansure-i Muhammediyye
80
Avrupalı tüccar 32, 77, 140, 239

B

Baltalimanı Muahedesi 7, 13, 78,
82, 104
Bankacılık Düzenleme ve Denetle-
me Kurumu 192
Bankacılık Kanunu 229
Barnard Yasası 46
Behcetü'l-fetâvâ 54, 55, 244
Bereketli Hilal 33
bey' bi'l-istiğlâl 27
bey' bi'l-vefa 29, 163
Boğdan 61, 71, 84, 97

Borçlar Kanunu 207, 210, 211, 212,
213, 214, 216, 222, 224, 225,
226, 227, 244

C

Celal Bayar 184, 185, 197, 199, 200
Cezayir 130, 142, 144, 149

D

Debbağzâde Numan Efendi 54, 56,
244
Dersaadet 48, 137, 146, 152, 156,
245
devr-i şer'î 91, 92, 93, 94, 95, 108,
109, 110, 111, 115, 120,
131, 137, 152, 153
Diocletianus 44
Dojima Borsası 46

E

Ebussûud Efendi 54, 55, 243
Eflak 61, 71, 97, 236
Ermeni 60, 120, 155

F

faiz 10, 11, 12, 14, 24, 25, 38, 41,
42, 52, 77, 87, 89, 90, 92,
93, 94, 106, 107, 108, 117,
118, 119, 120, 125, 126,
127, 128, 129, 131, 132,
133, 134, 136, 137, 138,

139, 140, 141, 142, 146,
149, 150, 151, 152, 153,
154, 155, 156, 157, 158,
167, 169, 170, 172, 174,
180, 184, 185, 186, 193,
202, 206, 207, 208, 209,
210, 211, 212, 213, 214,
215, 216, 217, 218, 219,
220, 222, 223, 224, 225,
226, 227, 238, 239
faiz haddi 151, 153, 154, 155, 157,
158, 216, 217, 223
ferağ 30, 31, 66, 67, 68, 147, 160,
163
ferağ bi'l-istiğlâl 27
ferağ bi'l-vefa 27
Fetâvâ-yı Feyziye 54
Fetâvâ-yı Minkarîzâde 54
Fetâvâ-yı Nu'maniye 54
Feyzullah Efendi 54, 55, 243
Filistin 32, 33, 77, 176

G

Girit 142, 144
güzeşte 26, 87, 92, 118, 119, 120,
121, 123, 127, 129, 130,
131, 132, 134, 136, 137,
138, 143, 151, 152, 154,
262, 268, 269, 272

H

Halep 24, 61, 76, 150, 151, 152,
153, 156
Halk Bankası 187, 218
Halk Sandıkları 187, 218
Hariciye Nezareti 85, 129, 145,
148, 155, 156, 242
Hüdavendigâr Livası 63, 109, 266

İ

İbn Âbidîn 114
ihtikâr 19, 158, 178, 181
İkinci Mahmud 75, 112, 115
İkinci Selim 101
ilzam-ı rıbh 91, 92, 93, 94, 95, 115,
131, 153
İngiliz 13, 24, 35, 53, 77, 82, 104,
110, 131, 132, 133, 136,
139, 140, 141, 149, 248

K

Kahire 61, 76, 78
karz 24, 36, 119, 140, 141, 183,
209, 211
katılım bankası 229, 231
Kıbrıs 24, 33, 59, 60, 267
Kırım 71
Kosova 168

M

Maliye Bakanlığı 192, 218
Mavera-i Ürdün 33
Mecelle 48, 50, 53, 245
Meclis-i Ahkâm-ı Adliye 116
Meclis-i Umur-ı Nafia 85
Meclis-i Vâlâ 111, 115, 116, 117,
119, 126, 128, 129, 130,
132, 133, 134, 135, 136,
137, 139, 143, 149, 151,
154, 156, 164, 167, 243, 263
Memleket sandıkları 170
Menafi sandıkları 171, 172
Merkez Bankası 180, 192, 195, 223,
224, 227, 252
Mısır 12, 32, 33, 37, 40, 43, 44, 53,
71, 80, 85, 105
Midhat Paşa 167, 169, 171, 254,
255

Midilli 59, 60, 63, 64, 130, 131,
171, 253, 266

Minkarîzâde Yahya Efendi 54

mîrî arazi 20, 158, 161, 162, 165

Mora 57, 60, 61, 70, 84, 93, 99,
102

muâmele-i şer'îyye 25, 27, 28, 87,
88, 92, 93, 98, 113, 114, 126,
131, 153, 168, 172, 234

murabaha 11, 12, 24, 26, 27, 29,
33, 38, 39, 58, 59, 82, 83,
87, 88, 90, 91, 92, 94, 95,
96, 97, 98, 102, 105, 106,
107, 108, 109, 110, 112,
113, 115, 117, 118, 119,
120, 121, 123, 125, 126,
128, 129, 130, 131, 133,
135, 136, 137, 138, 140,
141, 142, 143, 144, 146,
149, 151, 152, 153, 154,
155, 156, 158, 162, 167,
171, 172, 175, 177, 183,
185, 186, 192, 208, 211,
215, 216, 219, 230, 232

Murabaha Nizamnamesi 8, 39, 138,
153, 154, 156, 157, 206,
207, 208, 210, 211, 212,
213, 214, 215, 217, 224, 225

mülk arazi 188

mürekkep faiz 89, 92, 94, 153, 155,
157, 158, 209, 210

müslemün fih 48

müslemünileyh 48

N

Nafia Hazinesi 115

Namık Kemal 64, 171, 172, 254

narh 58, 71, 73, 81, 99, 101, 235

Ö

Ödünç Para Verme İşleri Kanunu
8, 212, 213, 216, 217, 219,
220, 222

P

para vakıfları 26, 88, 108, 131

R

rabbüsselem 48

re'sülmal-i selem 48

rıbh 25, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95,
103, 108, 113, 115, 117,
118, 119, 131, 136, 137,
138, 153, 239, 261

riba 10, 11, 12, 24, 25, 45, 50, 86

Rodos 60, 101, 124, 141

Roma 37, 40, 43, 44

Rum 60, 94

Rus 84, 101, 110, 170

S

Sadi Efendi 107

sahibüsselem 48

Sakızlı Sadık Mehmed bin Ali 54

Selanik 56, 125, 168

selem 10, 11, 12, 13, 14, 24, 31,
32, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
39, 40, 43, 46, 48, 49, 50, 51,
52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 70, 71, 73,
74, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
83, 88, 89, 90, 95, 96, 97, 98,
99, 100, 101, 102, 103, 104,
105, 106, 107, 112, 113,
114, 115, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 126,
128, 129, 130, 131, 133,
134, 135, 136, 140, 141,

- 143, 144, 145, 146, 147,
148, 149, 153, 154, 158,
162, 163, 167, 171, 172,
175, 177, 178, 181, 184,
187, 192, 194, 200, 230,
232, 233, 234, 235, 236,
237, 238, 239, 240, 259,
260, 261, 263, 272, 274, 275
selem akçesi 57, 58, 61, 81, 97,
101, 102, 107
Seyyid Abdurrahman Nafiz Paşa
109
Sultan Abdülmecid 112, 116
Surretü'l-fetâvâ 54, 243
- Ş**
Şam 8, 24, 61, 76, 133, 134, 147,
172
şerike 33
- T**
talimatname-i seniye 103
Tanzimat 7, 8, 12, 21, 22, 34, 35,
38, 85, 92, 102, 104, 106,
107, 108, 109, 110, 112,
113, 114, 116, 117, 118,
119, 126, 128, 130, 131,
132, 133, 134, 135, 140,
143, 145, 146, 148, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 163,
164, 165, 166, 167, 181, 200,
232, 245, 246, 249, 253, 255
Tanzimat Meclisi 145, 148
tefeci 26, 36, 87, 90, 94, 96, 140,
175, 181, 185, 219
temerrüt faizi 209, 223, 224, 225,
226
Ticaret Kanunu 158, 210, 211, 212,
213, 214, 215, 220, 222,
226, 227, 246
timar 70, 71
Toprak Mahsulleri Ofisi 196, 197,
198, 249
Trakya 44, 71, 188, 189
- V**
Vidin 56, 61, 102
- W**
Windhandel Yasası 46
- Y**
Yahudi 155, 156
yed-i vahid 79, 80, 81, 82, 84, 104
Yenişehirli Abdullah Efendi 54
- Z**
Zahire Nezareti 72
Ziraat Bankası 8, 38, 171, 172, 173,
174, 175, 176, 185, 191,
196, 197, 205, 250, 255
Ziraat ve Sanayi Meclisi 85